

Målnummer:	T 2480-17	Avdelning:	1
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2018-03-05		
Rubrik:	Ersättning för ideell skada vid avregistrering av medborgarskap. Frågor om preskription och bestämmande av ersättningens storlek.		
Lagrum:	<ul style="list-style-type: none">• 2 kap. 7 § regeringsformen (1974:152)• 1 § och 2 § preskriptionslagen (1981:130)		
Rättsfall:	<ul style="list-style-type: none">• RÅ 2006 ref. 73• NJA 2012 s. 211 I• NJA 2014 s. 323		

REFERAT

Göteborgs tingsrätt

A.E. väckte vid Göteborgs tingsrätt talan mot staten genom Justitiekanslern och yrkade att staten skulle åläggas att betala 3 198 100 kr jämte ränta till honom.

Justitiekanslern bestred käromålet.

A.E. anförde bl.a. följande som grund för sin talan.

Han föddes den 25 augusti 1981 i Sverige inom äktenskapet mellan den svenske medborgaren D.E. och den polska medborgaren M.E. A.E. fick vid födseln svenskt medborgarskap på grund av faderns medborgarskap.

I dom den 27 november 1987 förklarade Göteborgs tingsrätt att D.E. inte var far till A.E. Domen vann laga kraft.

En dom om hävande av faderskap innebar, enligt rättspraxis vid den tiden, förlust av svenskt medborgarskap för barnet, om medborgarskapet förvärvats genom fadern. Före juli 1991 förde pastorsämbetet folkbokföringsregister. Den 27 november 1989 avregistrerade pastorsexpeditionen i Carl Johans församling A.E. som svensk medborgare. Han registrerades i stället som polsk medborgare.

I juli 1991 övertog Skatteverket ansvaret för folkbokföringen från pastorsämbetet. Uppgifterna i pastorsämbetets folkbokföring fördes över till Skatteverkets register.

Strax efter att A.E. blivit född gjordes till polska konsulatet i Malmö en anmälan om att han skulle vara svensk medborgare och inte polsk. Han har således aldrig varit polsk medborgare och ej heller varit bosatt i Polen.

Den 28 december 2004 ansökte A.E. om att återfå sitt svenska medborgarskap. Han fick avslag på ansökan med motiveringen att han aldrig varit svensk medborgare. Istället uppmanades han att som invandrare söka svenskt medborgarskap. Eftersom han hade obetalda skulder uppmanades han att först betala av på skulderna.

Den 25 september 2008 sökte han på nytt om medborgarskap, men ansökan avlogs med motiveringen att han hade obetalda skulder.

Under 2012 ansökte han på nytt om att återfå medborgarskapet, men innan ansökan behandlades kom A.E. den 30 januari 2013 att registreras som svensk medborgare.

Eftersom det svenska medborgarskapet avregistrerades retroaktivt var A.E. statslös från födseln den 25 augusti 1981 till den 30 januari 2013, dvs. i 32 år.

Regeringsrätten har i dom den 8 november 2006 funnit att det var felaktigt att skattemyndigheten i folkbokföringen avregistrerade uppgift om ett barns svenska medborgarskap efter det att mannen i ett äktenskap förklarats inte vara far till barnet. Staten är enligt HD:s dom den 23 april 2014 skyldig att betala skadestånd efter felaktig avregistrering av svenskt medborgarskap.

Beslutet att göra A.E. statslös stred mot svensk lag, svensk grundlag samt internationella överenskommelser.

A.E. och hans mor fick inte meddelande om att hans medborgarskap avregistrerats. Detta framkom först några år senare när han skulle förnya sitt pass.

Ingen krävde heller att han skulle lämna in sitt svenska pass. När beslutet om avregistrering uppdagades gjordes en ansökan om rättelse till skattemyndigheten. En eventuell preskriptionstid bör därför räknas från det att besluten blev kända för A.E. Om beslutet hade delgetts A.E:s vårdnadshavare skulle de ha kunnat överklaga beslutet innan det vann laga kraft. Eftersom de inte gavs möjlighet att överklaga blev konsekvenserna ödesdigra.

Varaktigheten har varit längre och konsekvenserna allvarigare för A.E. än för den man som HD år 2014 tillerkände 100 000 kr i ersättning. A.E. var också betydligt yngre än den mannen. Skadeståndet bör bestämmas för tiden efter avregistreringen till 1 737 500 kr, dvs. 75 000 kr per år, och för tiden dessförinnan till 406 000 kr, dvs. 50 000 kr per år.

- - -

A.E. begärde dessutom skadestånd med 500 000 kr på grund av den felaktiga anteckningen om polskt medborgarskap och med 500 000 kr på grund av att avregistreringen av medborgarskapet hade lett till förlorad kontakt med hans far D.E. och hans farmor.

A.E. begärde också ersättning med 54 600 kr för en skuld till ombud som hade biträtt honom vid ansökan om rättelse av medborgarskapsbeslutet.

Justitiekanslern anförde bl.a. följande.

Det är riktigt att pastorsämbetet felaktigt avregistrerade A.E:s svenska medborgarskap och felaktigt angav att han var polsk medborgare. Avregistreringen har i realiteten inneburit att A.E. varit berövad sitt svenska medborgarskap. Han kan dock inte anses ha varit berövad sitt medborgarskap redan från födseln, eftersom han fram till avregistreringen var registrerad som svensk medborgare.

Avregistreringen skedde i strid med 2 kap. 7 § RF. Han har därför rätt till skadestånd för kränkning. För kränkningen har Justitiekanslern tillerkänt A.E. 100 000 kr. Högre ersättning kan inte utgå. Ersättning med 100 000 kr utgör ett mycket högt ideellt skadestånd. Vid en jämförelse lämnas exempelvis så hög ersättning för kränkning på grund av brott först vid gärningar som våldtäkt och synnerligen grov misshandel. Vidare är bl.a. ersättning vid överträdelse av Europakonventionen som regel väsentligen lägre. När överträdelse varit under lång tid, som i A.E:s fall, saknas det skäl att differentiera skadeståndet efter antal år som överträdelsen varat. Den kränkning som överträdelsen inneburit för A.E. får anses vara den som typiskt sett föreligger för den som varit

berövad sitt medborgarskap under lång tid och som motiverar 100 000 kr i ersättning. De förhållanden som A.E. beskrivit om bristfällig skolgång m.m. har inte adekvat orsakssamband med själva avregistreringen. A.E. har visserligen varit statslös efter avregistreringen, men han skulle utan större svårigheter ha kunnat få polskt medborgarskap om han vänt sig till polska myndigheter. Vad han påtalat om detta innebär inte att förhållandena avvikit från förhållandena i 2014 års rättsfall från HD.

Någon ersättning enligt skadeståndslagen kan inte utgå eftersom det enligt praxis vid den aktuella tidpunkten inte var felaktigt eller försumligt att besluta om avregistrering. Inte heller kan skadestånd utgå enligt personuppgiftslagen eller datalagen.

A.E. har inte visat att han drabbats av någon ombudskostnad eller annan ekonomisk skada. Det finns inte adekvat orsakssamband mellan avregistreringen och en eventuell ombudskostnad. - - -. I vart fall bör ersättningen jämkas - - -.

Anspråk som grundar sig på överträdelser av 2 kap. 7 § RF och skadeståndslagen har en preskriptionstid på tio år från fordrans tillkomst. A.E:s fordran uppkom löpande under perioden den 27 november 1989-30 januari 2013. A.E. framställde anspråk mot Justitiekanslern den 19 augusti 2014. Den del av hans anspråk som avser tiden före den 19 augusti 2004 är därmed preskriberat.

- - -

Tingsrätten (rådmännen Patrik Claeson, Henrik Karlsson och Mats Ihlbom) anförde i dom den 7 juli 2016 bl.a. följande.

DOMSKÄL

- - -

Parterna är ense om att svenska kyrkans avregistrering i november 1989 innebar en överträdelse av 2 kap. 7 § andra stycket RF och att A.E. på grund av denna överträdelse har rätt till skadestånd. Fråga är om han har rätt till högre ersättning än det belopp, 100 000 kr, som Justitiekanslern redan tillerkänt honom.

HD har i dom den 23 april 2014 (NJA 2014 s. 323) funnit att skadeståndet ska bestämmas till 100 000 kr efter att en man varit avregistrerad som svensk medborgare under fyra och ett halvt år. Därvid uttalade HD att mannen i realiteten under den tiden var fråntagen sitt svenska medborgarskap och att det rörde sig om en överträdelse under lång tid av en grundläggande rättighet. HD uttalade också att utgångspunkten för bedömning av skadan bör vara en skönsmässig bedömning av den skada som typiskt sett kan anses ha uppkommit. Bedömningen av ersättningens storlek ska således ske schablonmässigt utifrån framförallt objektiva grunder, bl.a. överträdelsens varaktighet.

A.E. har från barnsben och under drygt 23 år varit avregistrerad som svensk medborgare. Han har under den tiden varit fråntagen sitt svenska medborgarskap och det har rört sig om en överträdelse under mycket lång tid av en grundläggande rättighet. I samband med avregistreringen antecknades felaktigt att han var medborgare i Polen. Med hänsyn till detta kan ersättningen enligt tingsrättens mening bestämmas till 150 000 kr. De subjektiva skäl som A.E. lyft fram om vad medborgarskapsförlusten inneburit för honom medför inte annan bedömning. Ersättningen kan inte till någon del anses preskriberad och skäl för jämkning saknas. A.E. har därmed rätt att få ideellt skadestånd av staten med 150 000 kr. Eftersom Justitiekanslern redan tillerkänt honom 100 000 kr ska staten förpliktas att betala ytterligare 50 000 kr.

Det finns inte förutsättningar att på annan rättslig grund tillerkänna A.E. ytterligare ersättning för ideell skada.

Tingsrätten fann att A.E. hade rätt till ersättning för skuld till sitt ombud för arbete med att åstadkomma omprövning och rättelse men ansåg att skälig ersättning inte kunde utgå med mer än 10 000 kr.

DOMSLUT

Tingsrätten ålade staten att betala 60 000 kr jämte ränta till A.E.

Hovrätten för Västra Sverige

Justitiekanslern överklagade i Hovrätten för Västra Sverige och yrkade att hovrätten skulle ogilla käromålet.

A.E. motsatte sig ändring av tingsrättens dom.

Hovrätten (hovrättsråden Gunnel Alenbratt, Britta Ekström, Camilla Lyckman och Sara Norman) anförde i dom den 20 april 2017 följande.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

Inledning

Parterna är överens om att avregistreringen av A.E:s svenska medborgarskap i november 1989 innebar en överträdelse av 2 kap. 7 § andra stycket RF och att A.E. på grund av överträdelsen har rätt till skadestånd. Justitiekanslern har tidigare tillerkänt A.E. ersättning med 100 000 kr. Staten gör gällande att han inte har rätt till ytterligare ersättning, vare sig i form av ideellt skadestånd eller i form av ersättning för ekonomisk förlust.

När det gäller frågan om rätten till ideellt skadestånd har staten anfört i huvudsak följande.

Pastorsämbetet avregistrerade A.E:s svenska medborgarskap den 27 november 1989. A.E. framställde sitt anspråk på skadestånd den 19 augusti 2014. Den allmänna principen om preskription, tio år efter fordringens tillkomst, skulle därför kunna leda till slutsatsen att hans anspråk är preskriberat i sin helhet. Staten godtar dock att en överträdelse av 2 kap. 7 § andra stycket RF kan ses som en kontinuerligt skadegörande handling (ett perdurerande delikt) och att skadeståndsanspråket därför preskriberas löpande. A.E:s anspråk är således preskriberat bara när det gäller tiden före den 19 augusti 2004.

Det som ska ersättas är en ideell skada. Skadan kan antas vara i allt väsentligt densamma oavsett om överträdelsen, som ska ersättas, har varat under fyra och ett halvt år eller, som här, åtta år. Även behovet av upprättelse får antas vara väsentligen detsamma. Överträdelsens varaktighet, i de fall det inte är fråga om en kortvarig överträdelse, bör därför inte ha någon avgörande betydelse för skadeståndets storlek. Om varaktigheten ändå skulle ha betydelse har tingsrätten beaktat en för lång tidsperiod.

Den felaktiga uppgiften i folkbokföringen om att A.E. var medborgare i Polen ska inte påverka skadeståndet för överträdelsen av 2 kap. 7 § andra stycket RF. Det finns inte heller rättsliga förutsättningar för att på annan grund tillerkänna A.E. skadestånd i det avseendet.

I fråga om A.E:s anspråk på ersättning för ekonomisk förlust (ombudsarvode hänförligt till hans ärenden om omprövning och rättelse avseende det felaktigt avregistrerade medborgarskapet) har staten gjort gällande att A.E. inte har visat att han lidit någon ekonomisk skada.

A.E. har anförut att det inte finns skäl att sänka skadeståndsbeloppet som tingsrätten har bestämt.

Frågan om preskription

I preskriptionslagen (1981:130) finns det regler som gäller i fråga om preskription av fordringar, i den mån inte annat följer av vad som är särskilt föreskrivet (se 1 §). Lagen är tillämplig på alla slag av fordringar. Det har ingen betydelse om fordringen grundas på avtal, på en handling som inte har samband med ett avtalsförhållande eller direkt på lag eller annan författning eller på oskriven rätt. Sakrättsliga anspråk faller däremot utanför lagens tillämpningsområde. Lagen omfattar inte heller vissa andra rättigheter som inte är av obligationsrättslig karaktär. (Se om detta prop. 1979/80:119 s. 88.)

Hovrätten konstaterar att A.E:s anspråk på ersättning utgör en fordran och att preskriptionslagens regler därmed är tillämpliga. Att anspråket grundar sig på en överträdelse av förbudet i 2 kap. 7 § andra stycket RF leder inte till någon annan bedömning.

Enligt 2 § första stycket preskriptionslagen preskriberas en fordran tio år efter tillkomsten, om inte preskriptionen avbryts dessförinnan. Om fordringen avser utomobligatoriskt skadestånd börjar preskriptionsfristen normalt löpa när den skadegörande handlingen företas, och detta även om skadan inträffar eller visar sig först senare (se a. prop., s. 39 och 89). Om det är fråga om en kontinuerligt skadegörande handling, ett s.k. perdurerande delikt, kan dock skadeståndsanspråket preskriberas löpande med tiden eftersom ny och mer skada inträder fortlöpande (se Lindskog, Preskription Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande efter viss tid, 4 uppl., 2017, s. 435 ff.).

Även om tillkomstdagen för en fordran som huvudregel är utgångspunkt för preskriptionsfristen, har i rättspraxis gjorts undantag från denna princip utan uttryckligt lagstöd (se rättsfallen NJA 1987 s. 243 och NJA 1987 s. 716 som båda rör entreprenadförhållanden). I doktrinen har hävdats att sådana undantag bör kunna göras när det föreligger övervägande skäl för en senareläggning av tidpunkten för preskriptionstidens början, men då begränsat till speciella typfall (se Lindskog, a.a., s. 412 och Jacobson, Preskriptionens funktioner, 2005, s. 338 ff.). Beträffande skadeståndsfordringar kan det konstateras, att man före införandet av preskriptionslagen diskuterade möjligheten att införa särskilda bestämmelser som bättre tillgodoser den skadelidandes intresse när skadan inträffar långt senare än den skadegörande handlingen. Som framgår ovan stannade man dock vid att låta de allmänna preskriptionsbestämmelserna vara tillämpliga också på skadeståndsfordringar, i den mån inte annat gäller enligt särskild författning. (Se om detta a. prop. s. 41 ff., se även t.ex. 3 § preskriptionslagen om preskription av fordran på skadestånd i anledning av brott.)

I det här fallet står det klart att A.E. felaktigt varit avregistrerad som svensk medborgare från den 27 november 1989 till den 30 januari 2013 och att han till följd av detta är berättigad till ideellt skadestånd och ersättning för ekonomisk förlust. Som redovisats ovan gäller vanliga regler om preskription för hans fordran på skadestånd. Den skadegörande handlingen, dvs. avregistreringen av medborgarskapet, ägde rum för mer än tio år sedan. Överträdelsen av 2 kap. 7 § andra stycket RF har emellertid sådana konsekvenser för den enskilde att överträdelsen måste ses som en kontinuerligt skadegörande handling. Skadeståndsanspråket preskriberas därför löpande med en preskriptionstid om tio år. A.E. framställde sitt skadeståndsanspråk den 19 augusti 2014. Hans anspråk är alltså preskriberat när det gäller tiden före den 19 augusti 2004.

Storleken på skadeståndet

A.E:s anspråk på ideellt skadestånd för perioden den 19 augusti 2004-den 30 januari 2013 uppgår till drygt 600 000 kr; han har begärt ersättning med 75

000 kr för varje år som han var avregistrerad som svensk medborgare. Kravet på ersättning för ekonomisk förlust är hänförligt till samma tidsperiod, och staten har inte fört fram att anspråket i den delen skulle vara preskriberat.

Det kan konstateras att den del av skadeståndet, som A.E. har yrkat och som inte är preskriberat, beloppsmässigt vida överstiger beloppet som tingsrätten har dömt ut, 60 000 kr. Hovrätten får emellertid inte döma ut ett högre belopp, eftersom det är endast staten som har överklagat tingsrättens dom. Med hänsyn till reglerna om förbud mot reformatio in pejus får hovrätten nämligen inte ändra tingsrättens dom så att helhetsresultatet blir sämre för staten (se Welamson, Munck, Processen i hovrätt och Högsta domstolen Rättegång VI, 5 uppl., 2016, s. 60 ff.).

HD har i rättsfallet NJA 2014 s. 323 bedömt att staten är ersättningskyldig för ideell skada vid avregistrering av svenskt medborgarskap och i det fallet kommit fram till att skadeståndet skulle bestämmas till 100 000 kr. Personen det gällde hade varit avregistrerad som svensk medborgare under fyra och ett halvt år. I avgörandet uttalade HD att de normer för ersättningsbestämning som gäller enligt annan reglering, exempelvis för kränkingsersättning enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen eller diskrimineringsersättning enligt diskrimineringslagen, inte direkt kan överföras till ett sådant fall som det aktuella. HD anförde vidare att inte heller de normer som har utvecklats för bestämning av den ersättning som ska utgå för ideell skada vid brott mot Europakonventionen tillhandahåller direkt vägledning för hur skadeverkningarna ska kunna uppskattas i ett penningbelopp. HD angav därefter att en utgångspunkt för bestämningen av skadan bör, liksom vid ersättning för annan ideell skada, vara en på etiska och sociala värderingar baserad skönsmässig bedömning av den skada som typiskt sett kan anses ha uppkommit samt att vid den bedömningen bör beaktas de syften som motiverar att ersättning ska utgå samt överträdelsens varaktighet.

A.E. har under större delen av sitt liv felaktigt varit avregistrerad som svensk medborgare och i realiteten varit fråntagen sitt svenska medborgarskap. Tiden för vilken hans ersättningsanspråk inte är preskriberat är drygt åtta år. Det rör sig alltså om en överträdelse under mycket lång tid av en grundläggande rättighet. Med hänsyn till HD:s bedömning i det ovan redovisade avgörandet och till att den ersättningsgilla överträdelsen i det här fallet har varat under nästan dubbelt så lång tid som i det fallet, anser hovrätten att det finns skäl att bestämma ersättningen till ett högre belopp än det som HD kom fram till i det nämnda rättsfallet. Det är hovrättens uppfattning att staten i detta mål, som tingsrätten har bestämt, ska förpliktas att betala ytterligare 50 000 kr som ideellt skadestånd till A.E.

Skadestånd på grund av ekonomisk förlust

Enligt hovrätten hade A.E. inte åberopat någon faktura eller något kvitto på betalning eller liknande som visade att han hade en skuld till eller hade betalat arvode till sitt ombud. Det var därmed inte visat att A.E. hade lidit någon ekonomisk förlust. Tingsrättens dom skulle därför ändras i denna del.

HOVRÄTTENS DOMSLUT

Hovrätten ändrade tingsrättens dom endast på så sätt att hovrätten bestämde det belopp som staten skulle betala till A.E. till 50 000 kr jämte ränta.

Högsta domstolen

Justitiekanslern överklagade hovrättens dom och yrkade att HD skulle ogilla A.E:s talan.

A.E. motsatte sig att hovrättens dom ändrades.

Målet avgjordes efter huvudförhandling.

HD (justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Kristina Ståhl, Ingemar Persson, Mari Heidenborg och Petter Asp, referent) meddelade den 5 mars 2018 följande dom.

DOMSKÄL

Vad målet gäller

1. Målet gäller skadestånd för felaktigt avregistrerat medborgarskap (jfr 2 kap. 7 § andra stycket RF). De frågor som aktualiseras i målet är dels hur ett sådant skadestånd preskriberas, dels hur skadeståndets storlek ska bestämmas.

Bakgrund

2. A.E. föddes år 1981. Han registrerades då som svensk medborgare i enlighet med medborgarskapet för den man som ansågs vara hans far. Sedan faderskapet upphävts av domstol avregistrerades det svenska medborgarskapet den 27 november 1989. A.E. registrerades i stället felaktigt som polsk medborgare. Beslutet om avregistrering gällde retroaktivt från födseln. Avregistreringen blev känd för A.E. och hans familj i samband med en passansökan ungefär två år senare.

3. A.E. ansökte år 2004 om att återfå sitt svenska medborgarskap och år 2008 om att bli svensk medborgare genom naturalisation (jfr 9 och 11 §§ lagen, 2001:82, om svenskt medborgarskap). Båda dessa ansökningar avlogs av Migrationsverket, den förra med motiveringen att A.E. aldrig hade varit svensk medborgare och den senare med hänvisning till hans dåvarande skuldsättning.

4. Under år 2012 ansökte A.E. åter om att bli svensk medborgare. Med anledning av ansökan informerades Migrationsverket honom, med hänvisning till ett avgörande från Högsta förvaltningsdomstolen, om att avregistreringsbeslutet från år 1989 kunde vara felaktigt (jfr RÅ 2006 ref. 73). A.E. tog då kontakt med Skatteverket som den 30 januari 2013 åter registrerade honom som svensk medborgare.

5. Efter att HD i rättsfallet "Medborgarskapet I" NJA 2014 s. 323 klargjort att skadestånd kan utgå vid felaktig avregistrering av medborgarskap, begärde A.E. den 19 augusti 2014 drygt fyra miljoner kr i ersättning hos Justitiekanslern (JK). JK tillerkände honom, inom ramen för statens frivilliga skadereglering, ersättning med 100 000 kr, vilket var samma belopp som utgick i "Medborgarskapet I".

6. A.E. väckte då talan mot staten genom JK och yrkade ytterligare ersättning med drygt tre miljoner kr jämte ränta. Tingsrätten kom fram till att A.E:s fordran inte till någon del var preskriberad och förpliktade staten att utge ytterligare 50 000 kr i ideell ersättning.

7. Hovrätten har bedömt att A.E:s fordran på staten är preskriberad till den del som avser tiden före den 19 augusti 2004, dvs. den del som ligger tio år före den tidpunkt då A.E. begärde ersättning hos JK. Också med denna utgångspunkt har hovrätten emellertid kommit till samma slut som tingsrätten beträffande storleken på det ideella skadeståndet.

8. JK har överklagat hovrättens dom och gjort gällande att en högre ersättning än den som redan betalats vid den frivilliga skaderegleringen inte bör utdömas. Det belopp som utdömdes i "Medborgarskapet I", dvs. 100 000 kr, bör enligt JK ses som ett normalbelopp vid långvariga överträdelser (i det målet var det fråga om en avregistrering som varade i fyra och ett halvt år). Ett annat förhållningssätt skulle, enligt JK, kunna leda till obalans vid en jämförelse med annan ideell ersättning, t.ex. ersättning för kränkning vid allvarliga våldsbrott.

Ramarna för HD:s prövning

9. Hovrättens dom har överklagats bara av JK. Prövningen i HD avser därför endast de tillkommande 50 000 kr som har utdömts av hovrätten. JK har gjort gällande preskription bara beträffande den del av fordran som är hänförlig till tiden före den 19 augusti 2004.

Är fordran till viss del preskriberad?

10. Enligt 1 § preskriptionslagen (1981:130) är lagen tillämplig i fråga om preskription av fordringar, i den mån inte annat följer av vad som är särskilt föreskrivet. Att skadestånd kan utgå när medborgarskap har avregistrerats i strid med 2 kap. 7 § andra stycket RF framgår av "Medborgarskapet I". Eftersom inget särskilt är föreskrivet beträffande skadeståndsfordringar av detta slag är preskriptionslagen tillämplig.

11. Enligt 2 § första stycket preskriptionslagen preskriberas en fordran tio år efter dess tillkomst. En fordran som uppkommer på grund av en skadegörande handling anses som huvudregel tillkommen vid tidpunkten för denna handling. Det gäller även om skadan visar sig vid ett senare tillfälle. När en skadegörande handling är att anse som pågående kan emellertid preskription ske successivt, dag för dag.

12. Det framstår som klart att preskriptionstiden i detta fall inte kan beräknas med utgångspunkt uteslutande i det felaktiga beslutet att avregistrera medborgarskapet år 1989. JK har för sin del inte heller gjort gällande annat än att preskription bör anses inträda successivt (se p. 9).

13. Om preskription ska anses inträda successivt leder det till att den del av fordran som är hänförlig till tiden mellan den 27 november 1989 och den 19 augusti 2004 är preskriberad.

14. Ifall preskription inträder successivt i en situation där staten, genom utövning av myndighet, upprätthåller ett visst synsätt under en längre tid kan emellertid rätten till ersättning bli illusorisk. En sådan tillämpning kan bl.a. innebära att den enskilde, för att undvika att preskription inträder, måste vidta åtgärder som i ljuset av rådande praxis och myndigheternas agerande med fog kan bedömas vara utsiktslösa. Jämför t.ex. det förhållandet att A.E. år 2004 - dvs. samma år som han hade behövt göra gällande sin fordran för att undvika preskription från och med år 1994 - fick avslag på en ansökan om att återfå sitt medborgarskap. Problemen med att preskription inträder successivt förstärks av att det var först genom "Medborgarskapet I" som det klargjordes att det över huvud taget finns en möjlighet att få skadestånd för en överträdelse av 2 kap. 7 § andra stycket RF.

15. I de allra flesta situationer måste det godtas att preskriptionsinstitutet leder till denna typ av konsekvenser. Det beror ytterst på att borgenären, gäldenären och det allmänna har olika intressen som gör sig gällande samtidigt och talar i olika riktningar (jfr t.ex. Stefan Lindskog, Preskription, 4 uppl. 2017, s. 54 ff.).

16. När det gäller en fordran som riktar sig mot staten och som grundar sig på en överträdelse av en för den enskilde så central och grundläggande rättighet som medborgarskapet utgör (se "Medborgarskapet I" p. 7 och 8), gör sig emellertid de skäl som ligger bakom preskriptionsinstitutet inte gällande med någon egentlig styrka. Vid sådana skadeståndsfordringar måste gäldenärsintressena ses som underordnade den enskildes intresse av att ha en reell möjlighet att göra fordran gällande innan den går förlorad. Inte heller kan de allmänna intressena bakom preskriptionsinstitutet (t.ex. intresset av bevisbegränsning och avveckling av skuldförhållanden) anses tala för preskription med någon särskild styrka.

17. Mot denna bakgrund bör preskriptionsfristen i den i målet aktuella situationen inte för någon del av anspråket börja löpa förrän det funnits en reell möjlighet för den enskilde att göra sin fordran gällande.

18. Det finns inget givet svar på frågan om när det kan anses ha funnits en reell möjlighet att göra en fordran av denna typ gällande. Därmed finns heller inget givet svar på frågan om när preskriptionsfristen bör börja löpa.

19. En möjlighet är att beräkna preskriptionstiden utifrån den tidpunkt då den enskilde haft rimligt goda skäl att utgå ifrån att skadan är ersättningsgill. Med denna utgångspunkt skulle det kunna anses vara näraliggande att knyta preskriptionstidens start till dagen för HD:s avgörande i "Medborgarskapet I". Det måste emellertid anses principiellt olämpligt att på detta sätt knyta preskriptionstidens början till utvecklingen av rätten i domstolspraxis.

20. En annan möjlighet är att utgå från den tidpunkt vid vilken den felaktiga uppgiften korrigerades. Vid denna tidpunkt kommer den enskilde inte längre att behöva begära, eller föra talan om, ersättning i strid med ett beslut som inom ramen för rättsordningen upprätthålls av myndigheterna (jfr p. 14). Den enskilde måste då - oaktat att det kan vara mer eller mindre osäkert om vederbörande har rätt till skadestånd - anses ha en reell möjlighet att göra sin fordran gällande (jfr p. 17). Mot denna bakgrund finns skäl att låta preskriptionstiden, när det gäller fordringar av det slag det nu är fråga om, börja löpa vid den tidpunkt då den felaktiga uppgiften korrigeras. Detta är i sak detsamma som att preskriptionstiden suspenderas under den tid överträdelsen pågår.

21. A.E. registrerades åter som svensk medborgare den 30 januari 2013. Han framställde sitt krav på ersättning i augusti 2014. Hans fordran är alltså inte till någon del preskriberad.

Hur ska skadeståndets storlek bestämmas?

22. Av "Medborgarskapet I" punkten 11 följer att ersättningens storlek, liksom vid ersättning för annan ideell skada, ska bestämmas med utgångspunkt i en på etiska och sociala värderingar baserad skönsmässig bedömning av den skada som typiskt sett kan anses ha uppkommit. Vid bedömningen bör enligt rättsfallet beaktas de syften som motiverar att ersättning utgår samt överträdelsens varaktighet.

23. När det gäller ersättningens bestämmande kan i viss utsträckning vägledning hämtas från de principer som gäller vid bestämmande av annan ideell ersättning. Det betyder att bedömningen ska ske objektivt och att hänsyn endast undantagsvis bör tas till särskilda omständigheter i det enskilda fallet. En annan sak är att de ersättningsnivåer som tillämpas på andra områden inte är direkt överförbara (jfr "Medborgarskapet I" p. 10).

24. De syften som motiverar att ersättning utgår - dvs. medborgarskapets grundläggande betydelse för den enskilde och dennes relation till staten - gör sig alltid gällande vid överträdelser av nu aktuellt slag. De har därför betydelse framför allt när det gäller att bestämma på vilken relativ nivå ersättningen vid överträdelser av 2 kap. 7 § andra stycket RF bör ligga vid en jämförelse med annan ideell ersättning. Genom "Medborgarskapet I", där ersättningen bestämdes till 100 000 kr för en överträdelse som hade pågått i fyra och ett halvt år, har i princip angetts var denna relativa nivå ligger.

25. Att överträdelsens varaktighet ska beaktas kan inte förstås så att ersättningen ska bestämmas i direkt proportion till hur länge överträdelsen pågått, t.ex. genom att det bestäms ett årsbelopp. Däremot bör mer påtagliga skillnader när det gäller överträdelsens längd ha betydelse för ersättningens storlek, varvid det finns anledning att räkna med en successivt avtagande kränkningseffekt (jfr NJA 2012 s. 211 I p. 28). Därigenom uppstår naturligt en viss begränsning av vilken betydelse som överträdelsens längd har och det kommer, vad gäller mer långvariga överträdelser, att krävas större skillnader för att motivera högre ersättning.

26. Den typiska betydelsen av att någons medborgarskap avregistreras kan påverkas också av andra faktorer än överträdelsens varaktighet, bl.a. av om vederbörande är medborgare även i en annan stat än Sverige. Om så inte är fallet blir personen i realiteten statslös genom avregistreringen. Även i fall där den enskilde är medborgare i en annan stat kan den typiska betydelsen av att det svenska medborgarskapet avregistreras påverkas av vilken stat det är fråga om, liksom av den enskildes relation till Sverige och till den andra staten. Faktorer av detta slag bör kunna tillmätas viss betydelse vid bedömningen av ersättnings storlek.

27. I A.E:s fall har kränkningen av hans rättigheter pågått under betydligt längre tid än vad som var fallet i "Medborgarskapet I" och den har också lett till att han i praktiken varit statslös. Redan med hänsyn till den tid överträdelsen har pågått är en sammantagen ersättning om åtminstone 150 000 kr motiverad. Överklagandet ska därför avslås.

DOMSLUT

HD avslår överklagandet.

Sökord: Avregistrering av medborgarskap; Ideellt skadestånd; Preskription; Regeringsformen
